

DOI 10.51728/ZRIPF202401011J

Pregledni naučni rad

Review article

Primljeno 12.08.2024.

Vanr. prof. dr. Mithat Jugo

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici

jmidho@gmail.com

O KOHEZIJI TEKSTA U ARAPSKOM JEZIKU NA PRIMJERU KUR'ANSKE SURE NŪḤ

Sažetak

Predmet istraživanja rada jeste kohezija teksta kao jedno od obilježja tekstualnosti Kur'ana. Imajući u vidu da se kohezija al-tamāsuk kao termin veoma rano pojavljuje u arapskoj lingvističkoj misli, cilj rada je ponuditi teorijski osvrt na koheziju teksta u arapskoj lingvistici, te na tragu smjernica lingvistike teksta izvršiti analizu jezičkih sredstava kojima se realizuje kohezivnost teksta sure Nūḥ. U radu je korištena analitičko-deskriptivna metoda koja se temelji na analizi leksičkih, fonetskih, morfoloških i sintaksičkih elemenata koji učestvuju u realizaciji kohezije teksta sure Nūḥ. Rezultati istraživanja pokazuju da se kohezivnost kur'anskog teksta realizuje gramatičkim, leksičkim i fonetskim kohezivnim sredstvima, među kojima su: referencija, elipsa, konjukcija, repeticija, kolokacije, rimovana proza, paronomazija. Frekventno prisustvo kohezivnih sredstava na nivou teksta sure Nūḥ, kao sakralnog teksta, i njen dijaloški karakter kazivanja u uskoj je vezi s različitim književnim vrstama arapske književnosti.

Ključne riječi: arapski jezik, arapska lingvistika, kohezija teksta, lingvistika teksta, Kur'an, sura Nūḥ.

Uvod

Sve do kraja devetnaestog vijeka arapska lingvistička misao se u dobroj mjeri razvijala samostalno, bez velikog upliva drugih lingvističkih tradicija. Međutim, kraj devetnaestog vijeka i odlazak arapskih studenata na univerzitet u Evropu mijenja kurs arapske lingvističke misli, te se arapski jezik podvrgava različitim lingvističkim teorijama koje su se snažno počele razvijati na Zapadu. Od tog momenta, sve što se rađa na polju lingvistike u zapadnom svijetu brzo pronalazi svoje puteve u arapskom svijetu i arapskoj lingvistici. To u dobroj mjeri mijenja tradicionalni morfosintaksički kurs na kome su se temeljila arapska lingvistička istraživanja. Razvojem lingvistike teksta i usmjeravanjem pažnje na tekst, kao ključnu jezičku jedinicu u modernim lingvističkim istraživanjima, otvaraju se novi horizonti istraživanja u okviru arapske lingvistike. U tom pogledu, arapska lingvistička istraživanja, po ugledu na ono što se dešava na polju zapadne lingvistike, počinju propitivati prirodu arapskog teksta. Kohezija teksta kao jedno od šest obilježja koje čine tekst tekstom se nameće važnom za istraživanje. Propituju se elementi koji čine arapski tekst kompaktnim. Na tom tragu, pažnja se prenosi na istraživanje veza koje se realizuju između samih rečenica i ostalih jezičkih jedinica zastupljenih unutar teksta. Iako se arapska lingvistika, u određenoj mjeri, bavila pitanjem vezivanja jezičkih jedinica u arapskom jeziku (Sībawayh, 1988; al-Ġāhiz, 1423 H; al-Ġurġānī, 2004), vidljivo je da je pitanje kohezije istraživano na ograničen način, najčešće na nivou rečenice, bez jasnog metodološkog okvira koji se bavi kohezijom teksta. Primjena programa lingvistike teksta u pogledu izučavanja pitanja kohezije teksta, koji su utemeljili Halliday i Hasan (1976), R. Beaugrande i Dressler (1981), daje novu metodološku postavku arapskim lingvističkim istraživanjima koja rezultira novim lingvističkim uvidima, utemeljenim na analizi arapskih tekstova. U tom pogledu, kur'anski tekst, kao forma teksta koja odiše kohezivnošću, predstavlja najreprezentativniji korpus u arapskom jeziku na kome je moguće primijeniti novu lingvističku i metodološku spoznaju, te sagledati prirodu vezivanja jezičkih jedinica teksta u arapskom jeziku. Zbog obima kur'anskog teksta, kao korpus istraživanja ovog rada biće sura Nūḥ, 71. poglavlje u

Kur'anu koje se sastoji od 28 ajeta. Stoga je cilj rada ponuditi teorijski osvrt na koheziju teksta u arapskoj lingvistici, a zatim izvršiti analizu jezičkih sredstava kojima se postiže kohezivnost u suri Nūḥ. Zadaci istraživanja su: markirati jezička sredstva kojima se realizuje povezivanje pojedinačnih jezičkih elemenata u šire jezičke jedinice, te propitati i opisati lingvističku funkciju upotrebe jezičkih sredstava koja učestvuju u koheziji kur'anskog teksta. U metodološkom pogledu, rad prati smjernice programa lingvistike teksta, koji je nastao sredinom dvadesetog vijeka, a koji u fokus stavlja tekst kao analitičku jedinicu. Općenito, lingvistika teksta, kao metodološki okvir na kome se temelji istraživanje, primjenjuje brojne metodološke, lingvističke i književne strategije. Sve te strategije se dijelom dotiču analitičko-deskriptivne metode koja se temelji na jezičkoj analizi leksičkih, fonetskih, morfoloških i sintaksičkih elemenata koji učestvuju u realizaciji kohezije teksta. Budući da lingvistika teksta objedinjuje brojne programe koji su vladali i bili metodološki okvir za analizu rečenice i teksta, u tom pogledu, ovaj lingvistički okvir ima dovoljno širine da prihvati i elemente tradicionalnog arapskog metodološkog koncepta, koji je još uvijek značajan i primjenjuje se u analizi gramatičkih i stilističkih finesa u arapskom jeziku. Kao sakralni tekst, sura Nūḥ i njen dijaloški karakter kazivanja, blisko korespondira s različitim književnim vrstama arapske književnosti, te stoga rezultati istraživanja mogu poslužiti u opisu bilo kojeg arapskog teksta, bilo da se radi o klasičnoj ili modernoj književnosti.

Teorijski osvrt na koheziju teksta u arapskoj lingvistici

Nesporna je činjenica da je razvoj evropske lingvističke misli tokom dvadesetog vijeka potakao i razvoj arapske lingvističke misli i unio svježinu i novi metodološki okvir u istraživanju jezičkih pitanja u arapskom jeziku. Tako je pitanje kohezije teksta postalo važnim pitanjem kojim se iznova počela baviti arapska lingvistička misao. Temelje koje su uspostavili Halliday i Hasan (1976), R. Beaugrande i Dressler (1981) i drugi lingvisti u analizi ove komponente teksta prevođeni su na arapski jezik i tretirani kao zakonitosti koje je neophodno sagledavati baš onako kako je to objašnjeno u zapadnoj literaturi (Ḥaṭṭābī, 1991). Na temelju

istraživačkih uvida u ovu temu, prevođenje na arapski jezik, kao način direktnog utjecaja zapadne lingvistike na arapsku lingvističku misao, opterećeno je neujednačenošću i pojavom različitih prevodilačkih rješenja. Kao i sa ostalim terminima, razlozi pojave brojnih prevodilačkih ekvivalenata za termin kohezije na arapskom jeziku mogu biti rezultat administrativne rascjepkanosti prostora na kojemu se vrši transfer prevođenja, te neuvezanost samih prevodilaca i njihova lingvistička orijentacija u iznalaženju adekvatnih prevodilačkih ekvivalenata za ciljane lingvističke termine. Tako je termin kohezija *cohesion* u arapskoj literaturi zadobio različite ekvivalente upotrebe, od kojih su: *al-tamāsuk* (Heineman, Viehweger, 1999:93, prijevod: Fāliḥ al-‘Aḡmī), *al-sabk* (De Beaugrand, Dressler, 1998:103, prijevod: Tammām Ḥassān), *al-’ittisāq* (Muḥammad Ḥaṭṭābī, 1991:5-6) *al-tarābut* (Ḥātām, Maysūn, 1998:332, prijevod: ‘Umar ‘Aṭṭārī) (Jugo, 2021:141-142). I pored neujednačenosti prijevodnih ekvivalenata na arapski jezik, svi spomenuti termini u etimološkom značenju sugeriraju na *vezu, povezanost slijeda misli*, onako kako upućuje značenje latinskog glagola *cohaezio* (Anić, Klaić i Domović, 2002:701). Njegovo terminološko značenje u lingvističkom poimanju sugerira na međusobnu vezanost jezičkih struktura na površinskom nivou teksta, a koja se temelji na gramatičkoj međuzavisnosti jezičkih elemenata (Heineman, Viehweger, 1999:93). Kao utemeljitelji ovog pitanja, Halliday i Ruqaiya Ḥasan (1976) koheziju posmatraju kao semantičku vezu među rečenicama/iskazima koja se u tekstu realizuje leksičkim i gramatičkim sredstvima. Za njih je kohezija jedno od lingvističkih sredstava pomoću kojeg se rečenice kombinuju na način da zajedno čine tekst. Dakle, koncept kohezije je određen unutarnjim odnosima jezičkih jedinica koji se razvijaju i oblikuju tekst. U suštini, kohezijom teksta se ne želi govoriti o onome šta znači tekst, već je akcenat na načinu izgradnje teksta kao semantičke jedinice. I pored tendencije slijeđenja zapadne lingvistike u pogledu kohezije teksta, djelomično razumijevanje ovog pitanja pojavljuje se i u ranom periodu stvaranja arapske lingvističke misli i tradicionalnim arapskim disciplinama, gramatici i stilistici, te naukama koje se bave kur'anskim tekstom.

O koheziji u klasičnim arapskim istraživanjima

Iako je rečenica bila ključna jezička jedinica klasičnih arapskih istraživanja, sam početak razvoja arapske lingvističke misli sugerira da je tekst kao zaokruženi nadrečenički jezički akt bio cilj kojemu se težilo. Shvatanje teksta kao jasno organizirane jezičke jedinice koja ima svoju formu i uzuse bilo je već poznato u prijeislamskom periodu. U tom pogledu, važno je napomenuti da je arapska usmena tradicija već u prijeislamskom periodu ponudila tekstove koji se i dan-danas smatraju najvećim dostignućima arapske književnosti. Tako su poetski tekstovi, koji su u svom prvotnom ostvarenju bili usmene prirode, poslužili kao najreprezentativniji obrazac tekstova u arapskoj poetici. Sama tradicija izlaganja poezije na zidove Kabe podrazumijevala je postojanje tekstova koji su zaokruženi u jezičkom pogledu. Kao ključni element takvih tekstova bila je forma koja se prokazivala kroz kohezivnu kompaktnost jezičkih jedinica. Nakon ovog perioda slijedi objava Kur'ana, forma teksta koja po svojoj strukturi prevazilazi sve ono što mu je prethodilo, ali i ono što će slijediti na polju usmene i pisane riječi. Shodno navedenom, Arapi su već u prvom periodu razvoja arapske lingvističke misli imali neprevaziđene tekstove, jedne ljudske prirode, a drugi Božanske prirode. I pored postojanja teksta kao ciljane jezičke jedinice koja korespondira sa diskursom, izučavanje kohezije u klasičnim arapskim disciplinama samo se djelomično podudara sa modernim lingvističkim pristupom u izučavanju ovog pitanja. Arapska gramatika, kao ključna arapska lingvistička znanost, stavlja fokus istraživanja na rečenicu ili stih, bez dovoljnog obraćanja pažnje na tekst kao okvirnu jedinicu u kojoj egzistiraju brojni odnosi jezičkih elemenata. Tako je i pitanje kohezije u okviru arapskih gramatičkih istraživanja tretirano na nivou rečenice, a što je suzilo aspekt kohezije u značenju o kojem govori moderna lingvistička znanost. U tom pogledu, arapski gramatičari, iako na ograničen način, ukazali su na zamjenice, repeticiju i veznike kao sredstva kojima se realizuje kohezija jezičkih jedinica na nivou rečenice (Ibn Hišām, 1979; Ibn 'Aqīl, 1998). Na tragu toga, oni određuju gramatičke strukture u kojima je nužno navođenje povratne zamjenice u cilju uspostavljanja veze između jezičkih jedinica; predikata koji se realizuje rečenicom i njegova subjekta u imenskoj rečenici,

relativne rečenice u funkciji atributa i njenog antecedenta te povezivanje rečenice u funkciji akuzativa stanja *ḥāl* i njenog antecedenta (Ibn ‘Aqīl, 1998:1/202-204; 153, 278). Zamjenice se u navedenim slučajevima nameću osnovnim gramatičkim sredstvom kohezije jezičkih jedinica u rečenici. Pored zamjenica, Sībawayh (1988:1/257-258) jasno detektuje elipsu važnim sredstvom koje se naslanja na kontekst upotrebe i doprinosi kohezivnosti jezičkih jedinica na nivou rečenice. Zbog same fokusiranosti gramatičara na rečenicu, možemo zaključiti da se arapska gramatika jeste bavila kohezijom rečenice, ali ne i kohezijom teksta. S druge strane, istraživanje kohezije u arapskim stilističkim istraživanjima, te studijama koje se bave kur'anskim tekstom ima znatno šire poimanje u odnosu na gramatička istraživanja. Budući da je kur'anski tekst predstavljao osnovni jezički korpus i jezičku jedinicu istraživanja, poimanje kohezije u arapskoj stilistici i kur'anskim znanostima se u dobroj mjeri približava modernom lingvističkom poimanju. Brojne su naznake koje povezuju arapsku stilističku tradiciju sa kohezijom teksta. Al-Ġāḥiẓ (1423H:18) navodi da je najbolja poezija čiji su dijelovi međusobno povezani, te da je ispjevana čvrsto vezanim nizom. U kontekstu govora o teoriji nizanja *naẓma* i povezivanju jezičkih jedinica *ta‘līq* kur'anskog teksta, al-Ġurġānī (2004:4;45-49) navodi termin *’ittisāq* koji ubraja u svojstva izvanrednog stila, a koji se odnosi na povezivanje govora i jezičkih elemenata, odnosno koheziju teksta. Kao sredstva kojima se postiže izvanredan stil, al-Ġurġānī (2004:85) navodi elipsu, referenciju i repeticiju. Stilistička nauka obiluje terminima koji u svom terminološkom značenju aludiraju na vezivanje jezičkih jedinica u tekstu, a koja se, shodno lingvističkim istraživanjima, ubrajaju u kohezivna sredstva teksta, među kojima su: *al-faṣl wa al-waṣl* koordinacija i subordinacija, *al-tamṭīl* poređenje po analogiji, *al-muṭābaqa* antiteza, *radd al-‘ağz ‘alā al-ṣadr* simploha, *al-takrār* repeticija i drugi. Mufesiri i arapski filolozi su se na jasan način bavili pitanjem kohezije kur'anskog teksta. Tako, al-Suyūṭī (1987:2/281-320) u poglavlju *Važna pravila koja su potrebna mufesiru* ukazuje na pitanja koja su potrebna za razumijevanje teksta Kur'ana. Prvo od nabrojanih pravila je upotreba zamjenice kojom se ukazuje na prethodno spomenuti antecedent. Redosljed ajeta i sura, kohezija početka sure sa njenim krajem, te kohezija kur'anskog teksta u cjelini su

pitanja koja su bila predmet istraživanja klasičnih islamskih filologa (al-Suyūṭī, 1988:43-66; al-Zarkašī, 1957:35-186). Lingvističke smjernice koje su ponudili gramatičari, stilističari i klasični islamski filolozi o pitanju kohezije, na praktičan način primijenili su mufesiri Kur'ana. Brojni su primjeri u kojima mufesiri analiziraju kur'anske ajete u svjetlu kohezivnih veza jezičkih jedinica; ulogu zamjenica, repeticije, a sve u cilju razumijevanja smisla kur'anske poruke (al-Baqaī, 2006, Ibn 'Āšūr, 2000). I pored širine u analizi kohezivne funkcije jezičkih sredstava, većina analiza se temelji na zasebnim ajetima, bez dovoljno osvrta na povezanost teksta u cjelini. Jedan od onih koji se bavio tekstualnom kohezijom i jedinstvom qur'anskog teksta jeste Sayyid Quṭb u svom tefsiru *Fī zilāl al-Qur'ān*. On se bavio pitanjem kohezije koja vlada između ajeta, poglavlja kao tekstualnim jedinicama, kohezijom kao obilježju jedinstvenog kur'anskog teksta (al-Ḥālidī, 1998).

Kohezija teksta u medernim arapskim istraživanjima

Savremeni arapski lingvisti prate dostignuća zapadnoevropske lingvistike, referirajući se u svojim istraživanjima na najznačajnije studije koje su se bavile kohezijom teksta. Tako su studije Halliday i Hasan (1976), Beaugrand i Dresslera (1981), Van Dijka (1977) i druge bile osnovni izvor kojim su se vodili u elaboriranju kohezije teksta na arapskom jeziku. U tom pogledu, terminološke definicije koje nude arapski lingvisti, poput: Ḥaṭṭābīja (1991:5); Sa'd Maṣlūḥa (1991:154), al-Faqqīja (2000:1/96), uglavnom upućuju na formalnu vezanost jezičkih jedinica na površinskom nivou teksta. Među najznačajnijim istraživanjima koja su se bavila ovim pitanjem u arapskoj lingvistici je knjiga Muḥammada Ḥaṭṭābīja *Lisāniyyāt al-naṣṣ: madḥal 'ilā 'insiḡām al-ḥitāb* (1991). Poput Halliday i Hasan (1976), on dijeli koheziju teksta na gramatičku i leksičku. U gramatička sredstva kohezije ubraja: referenciju, supstituciju, elipsu i veznička sredstva, dok u leksička sredstva ubraja: repeticiju i kolokacije (Ḥaṭṭābī, 1991:16-25). U elaboriranju pitanja kohezije, Ḥaṭṭābī se dotakao doprinosa arapske tradicionalne lingvistike i arapskih znanstvenih disciplina koje su se bavile kohezijom teksta. Analizom 'Adūnīsova poetskog teksta, Ḥaṭṭābī (1991: 207-384) uspostavlja metodološke smjernice

u analizi kohezije arapskog teksta. Druga značajna studija koja se bavi pitanjem kohezije u arapskoj lingvistici je studija ʿIbrāhīma al-Faqqīja *ʿIlm al-luġa al-naṣṣ bayna al-naẓariyya wa al-taṭbīq-dirāsa taṭbīqiyya ʿalā al-suwar al-makiyya*. U definiranju teksta, al-Faqqī (2000: 1/33-34) se referira na mišljenje Rolanda Beaugranda (1981) koji smatra da je tekst komunikativni akt koji se temelji na sedam glavnih obilježja: kohezija *cohesion*, koherentnost *coherence*, intencionalnost *intentionality*, prihvatljivost *acceptability*, informativnost *informativity*, situativnost *situationality*, intertekstualnost *intertextuality*. Ukoliko izostane jedno od spomenutih obilježja, u tom slučaju, ne postoji tekstualnost. Iako se knjiga dijeli na četiri poglavlja, čini se da je kohezija teksta ključni element ovog istraživanja. Fokusiranost na tekst, a ne na rečenicu, kao ključni princip lingvistike teksta, širi horizonte poimanja kohezivnosti i konteksta upotrebe jezičkih jedinica. Budući da su korpus istraživanja mekanske sure, može se konstatovati da je ovo jedna od prvih studija koja moderna lingvistička saznanja o koheziji teksta primijenjuje na korpusu Kurʿana. Kasnija arapska istraživanja pridodaju nova iskustva koja su rezultat analitičkog pogleda na arapski tekst i specifikume koji ga odlikuju. Studije ʿAzze Muḥammad (2018) i Ḥusāma Faraġa (2018), na izvjestan način, zaokružuju pitanje kohezije teksta na arapskom jeziku, analizirajući ga na korpusu proznih tekstova *maqāmat*. Jasno je da su studije Hallidaya (1976), Beaugrand (1981) i druge bile temelj i u ovim radovima, ali je vidljivo da su specifikumi arapskog jezika vrlo vješto inkorporirani u analizi arapskih tekstova. Pored ustaljene podjele kohezije na gramatičku koheziju, u koju svrstavaju: referenciju, supstituciju, elipsu i veznike, te leksičke kohezije, u koju svrstavaju: repetaciju, kolokacije, superordinirane i opće riječi, autori na temelju analize djela *Cohesion in language* (1976) uvode i fonetsku koheziju u koju svrstavaju: rimovanu prozu, paronomaziju, sintaksičke paralelizme, te rimu. Rekao bih da spomenute studije predstavljaju odličan temelj za istraživanje kohezije teksta u arapskom jeziku. Stoga, metodološki koncept koji je izložen u ovim djelima biće okvir kojim ćemo se voditi u analizi teksta sure Nūḥ.

ANALIZA KOHEZIJE TEKSTA SURE NŪḤ

Analizirati kur'anski tekst u svjetlu lingvistike teksta nužno stavlja u obavezu sagledavanje jezičkih jedinica u svjetlu njihove uloge u tekstu i izgradnji tekstualnosti kao njegove suštinske odrednice. Kao jedna od ključnih odrednica tekstualnosti Kur'ana izdvaja se kohezivnost jezičkih jedinica i njihova čvrsta vezanost unutar teksta. Primjena metodološke paradigme lingvistike teksta u analizi kohezivnih veza u suri Nūḥ omogućit će nam dekodiranje kohezivnih veza, te pravilnu interpretaciju jezičkih jedinica u tekstu Kur'ana. Budući da je riječ o suri koja ima dijaloški karakter kazivanja, rezultati provedene analize mogu se sagledavati i u kontekstu različitih književnih žanrova u arapskom jeziku, naročito priči, kao zasebnoj književnoj vrsti.

Gramatička kohezija sure Nūḥ

Pod gramatičkom kohezijom misli se na veze koje se ostvaruju među jezičkim jedinicama koje su rezultat gramatičkih zakonitosti jezika. Ključna sredstva gramatičke kohezije u suri Nūḥ su: referencija *reference*, elipsa *ellipsis* i konjukcija *conjunction*.

Referencija ar. *al-'ihāla* predstavlja najčešći oblik kohezivnog povezivanja koji nastaje onda kada se kohezivni elementi ne mogu samostalno i izolovano tumačiti, jer se za njihovo tumačenje potrebno vratiti na ono na šta se ti elementi odnose (Ḥaṭṭābī, 1991:16-17; Faraḡ, 2018:83). Ključna jezička sredstva kojima se razvija kohezivna veza referencije u arapskom jeziku su: lične (samostalne i spojene), odnosne i pokazne zamjenice, komparativna sredstva, kao i određena leksička sredstva, poput riječi: *بعض*, *عين*, *نفس* ('A. Muḥammad, 2018: 123-124; Ḥaṭṭābī, 1991:18-19). Lingvisti govore o dvije osnovne vrste referencije. To su: egzofora; situacijska referencija *al-'ihāla al-maqāmiyya* koja ukazuje na elemente izvan teksta i endofora; tekstualna referencija *al-'ihāla al-naṣṣiyya* koja se realizuje unutar teksta. Endofora podrazumijeva onu vrstu referencije u kojoj je element na koji se referencija odnosi prisutan i ispoljen u samom tekstu, dok u egzofori to nije slučaj. Antecedent nije spomenut i o njemu zaključujemo oslanjajući se na poznavanje konteksta,

dogadaja i cijele situacije koja se tiče teksta. Endoforična referencija se dalje dijeli na: anaforu *al-'ihāla qabliyya* i kataforu *ba'diyya*. Anafora predstavlja kohezivnu vezu u kojoj se referencija odnosi na prethodno uvedeni element ili informaciju u tekstu ('A. Muḥammad, 2018: 123). Analiza referencijalnih kohezivnih veza u suri Nūḥ pokazuje da su spojene lične zamjenice, koje se javljaju uz glagole u funkciji agensa ili funkciji objekta, te priloško-prijedloškim konstrukcijama, najčešća gramatička sredstva kojima se referira na antecedent kao ključni jezički element koji je potrebno dodatno odrediti. Imajući u vidu dijaloški karakter kazivanja koji se razvija između različitih aktera u tekstu, kao ključni atecedenti u suri su: Allah الله, Nūḥ نُوحٌ i (Nūḥov) narod قَوْمٌ. Analizirajući referenciju u kontekstu riječi Allah الله i Njegova sinonima Rabb رَبٌّ, može se konstatovati da se u suri spominju 11 puta, dok se zamjenice kojima se realizuje referencijalna veza sa naznačenim antecedentom navodi 25 puta. Sagledavajući referencijalnu povezanost riječi Allah kroz prizmu podjele referencije na egzoforu i endoforu, da se zaključiti da uvod u ovo poglavlje počinje na egzoforičan način, gdje spojene zamjenice *إِنَّا* (Nūḥ, 1) upućuju na antecedent koji nije naveden na početku teksta. Navođenjem riječi Allah u primjeru *أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ وَأَتَّقُوهُ* (Nūḥ, 3) na koji se referira spojena zamjenica u funkciji objekta *وَأَتَّقُوهُ* (هـ), ostvaruje se endoforična referencijalna kohezivna veza na anaforičan način koja se razvija u nastavku teksta. Pored spojene zamjenice koja vrši funkciju objekta *وَأَتَّقُوهُ* ili subjekta partikule *'inna* *إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً* (Nūḥ, 10), skrivena zamjenica *huwa*, koja egzistira unutar glagola i vrši funkciju agensa, je često jezičko sredstvo koje učestvuje u realizaciji referencijalnih kohezivnih veza u tekstu, poput primjera: *.. نَمَّ / يُرْسِلُ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً / يَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُخْرِجُكُمْ* .. (Nūḥ, 4,11,18) i drugih. Iako Muṣṭafā Ḥamīda (2003:155–157) skrivene zamjenice ubraja u implicitne pokazatelje koji vrše koheziju teksta, zbog utemeljenosti skrivene zamjenice u metodološkom konceptu gramatičkih analiza u arapskom jeziku i uloge koja joj se pripisuje, važno je sagledati aspekt kohezije i kroz ovu vrstu zamjenica, jer se njome otkriva jezička kompleksnost koja se zasniva na kohezivnosti jezičkih jedinica u kur'anskom tekstu. Promjenom dijaloškog slijeda, te direktnim obraćanjem Nuha, a.s., Allahu, dž.š., putem dove, skrivena zamjenica *'anta* postaje ključno gramatičko sredstvo

kojim se realizuje referencijalna povezanost glagola sa već spomenutim antecedentom, riječju Allah; / وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ.. رَبِّ أَعْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ.. / وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا (Nūḥ,7,26,28). Kao jedan od tri ključna antecedenta, u suri je i Nūḥ, a.s. Već na početku prvog ajeta spominje se ime Nūḥa, a.s., nakon koga se navode različite zamjenice koje povezuju tekst sa antecedentom .. إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ.. (Nūḥ,1). Budući da je antecedent dio teksta i navodi se u tekstu, a zamjenice slijede poslije njega قَوْمِهِ , u ovom slučaju, radi se o endofori koja na anaforičan način upućuje na antecedent. Realizacija referencije kao veze koja se odnosi na Nūḥa, a.s., mijenja se shodno prirodi dijaloga i ulozi koju vrši u samom tekstu. Putem eksplikativne rečenice أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ mijenja se dijaloški pravac u kojemu se na direktan način naređuje Nūḥu, a.s., a što u referencijalnom smislu prati i spojena zamjenica za drugo lice jednine كَ *ka*. Promjena dijaloškog slijeda i uloga Nūḥa kao govornika mijenja prirodu referencije. Tako se u drugom ajetu navodi zamjenica za prvo lice jednine قَالَ يَقَوْمِ إِيَّيْ لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ (Nūḥ,2). Takav niz se nastavlja i u drugim ajetima, poput: / قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا / قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ / ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جَهَارًا / وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ... / دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا (Nūḥ, 5,6,7,8,9,21). Vidljivo je da spojena zamjenica prvog lica jednine vrši različite gramatičke funkcije; funkciju agensa, objekta, subjekta partikule 'inna. Referencije koje se odnose na ovaj antecedent vrše ulogu endofore u tekstu, dok je sama veza između zamjenice i referenta anaforičke prirode. Treći ključni antecedent u ovoj suri je Nūḥov narod. Već u prvom ajetu se navodi riječ *qawm* u konstrukciji genitivne veze u kojoj se putem referencijalnih zamjenica narod pripisuje Nūḥu, a.s. .. أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ.. (Nūḥ, 1). Kao i u pogledu ostalih antecendenata, zamjenice se navode nakon što je spomenuta riječ narod *qawm*, te se tako i u ovom slučaju govori o referenciji endofore koja se realizuje anaforam. Budući da se u dijalogu mijenja uloga u pogledu govornika, slušaoca ili trećeg lica, tako se i zamjenice mijenjaju shodno ulozi koju ima riječ narod u tekstu. Spojene lične zamjenice koje se referiraju na antecedent su najčešće u konstrukciji genitivne veze ili su u funkciji agensa u obliku spojenih ličnih zamjenica, objekta ili pridjeva. قَالَ يَقَوْمِ إِيَّيْ لَكُمْ / وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أُصْبَعَهُمْ فِيَّ / يَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ / نَذِيرٌ مُّبِينٌ / مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا / فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ.. / ءَادَانِهِمْ (Nūḥ, 1,4,7,10, 13).

Zamjenice koje se referiraju na Nūḥov narod sastavni su dio prošlog vremena وَأَسْتَغْشُوا ثِيَابَهُمْ.. (Nuh,7), imperfekta لَا تَرْجُونَ (Nūḥ, 3) i prohibitiva أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ وَأَتَّقُوهُ (Nūḥ, 13), imperativa وَقَالُوا لَا تَنْزِلْ عَلَيْنَا مَاءً كَالسَّمَاءِ.. (Nūḥ,23). Na temelju iznesenog, vidljivo je da se Nūḥ, a.s., uvijek obraća narodu zamjenicama množine, te različitim glagolskim načinima na direktan i indirektan način, što implicira da je Nūḥ, a.s., na putu misije poduzeo sve kako bi prenio poslanicu svome narodu. Pored navedenih antecedenta, u suri se pojavljuju i drugi antecedenti čija kohezivna referencija prati razvoj teksta i uvezuju ga od početka do kraja. Vidljivo je da referencijalna funkcija predstavlja mrežu kohezivnih veza koje svaka na svoj način uvezuje kur'anski tekst i čine ga kohezivnim i kompaktnim.

Elipsa *al-ḥadf* je kohezivna veza koja podrazumijeva elidiranje pojedinih površinskih dijelova teksta, o kojima se može zaključiti i koji se mogu rekonstruisati iz samog konteksta (Halliday i Hasan, 1976; Ḥaṭṭābī, 1991:21). Budući da je tekst okvir u kojemu se realizuju elementi elipse, elipsa najčešće predstavlja anaforu, upućujući na prethodno spomenute elemente u tekstu. S obzirom na strukturu elidiranih elemenata, elipsa se dijeli na imeničku, glagolsku i klauzalnu (Ḥaṭṭābī, 1991:21-22; 'A. Muḥammad, 2018: 115-118). Upotreba elipse je uslovljena recipijentom ili čitaocem koji prati tekst. Ukoliko izostaje razumijevanje teksta i jasno povezivanje događaja, u tom slučaju, upotreba elipse nije svrsishodna. Elipsom se postiže ekonomičnost teksta i izbjegava redundantnost, a što utječe na brže čitanje, razumijevanje i praćenje teksta. Sama upotreba je u dubokoj sprezi sa intuicijom govornika. Imanentno elipsi jeste stvaranje intonacije koja je ključna u kur'anskom tekstu. U pogledu analize sure Nūḥ, da se zaključiti da se elidiranjem spojene lične zamjenice u funkciji objekta u primjeru أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ وَأَتَّقُوهُ وَأَطِيعُونَ (Nūḥ, 3) postiže stilistički značaj ujednačavanja završetaka kur'anskog teksta (Darwīš, 1415:10/222). Žanr dove i direktno obraćanje Nūḥa, a.s., svome Gospodaru i narodu je dijaloški okvir sure Nūḥ, u kojemu se realizuje elipsa kao kohezivni element teksta. Elidiranje spojene lične zamjenice prvog lica u primjerima: قَالَ رَبِّ إِنِّي.. قَالَ يُقَوْمِ.. قَالَ رَبِّ إِنِّي.. قَالَ يُقَوْمِ.. قَالَ رَبِّ إِنِّي.. قَالَ يُقَوْمِ.. (Nūḥ, 2, 5, 21, 26, 28) nakon riječi رَبِّ i قَوْمِ predstavlja eliptični kohezivni element kojim se olakšava interpretacija teksta. Intonativni karakter izgovora riječi رَبِّ, te *kasra* kao vidljivi znak same intonacije i aluzije na elidiranu

zamjenicu, doprinose kohezivnosti navedenih jezičkih jedinica. Budući da se spojena zamjenica u svim navedenim primjerima ponovo navodi sa drugim jezičkim jedinicama, elipsom se postiže ekonomičnost i izbjegava redundantnost jezičkih jedinica, a koja se nikako ne može povezati sa kur'anskim tekstom.

Konjunkcija *al-‘atf, al-rabṭ* kao gramatička kohezivna veza je veza različitih dijelova teksta koja se ostvaruje sredstvima konjunkcije, poput: *على الرغم من، من، بالرغم، لكن*. Pored gramatičke kohezije teksta, veznicima i jezičkim jedinicama koje uzimaju njihovu funkciju u strukturi jezika ostvaruju se različite semantičke veze u tekstu. U tom kontekstu, lingvisti dijele sredstva konjunkcije na četiri kategorije: sastavne *additive*, poput: *و، أيضاً، كذلك، أم، أو*, i *suprotne adversative*: *ومن ناحية أخرى، وعلى العكس، بالمقابل، أعني،..مثل..*, vremenske *temporal* *..في ذات الوقت،* i uzročne *causal*: *لهذا، ثم، بعد، في ذات الوقت،..* (Halliday i Hassan, 1976:238; ‘A. Muḥammad, 2018:111-113) Sama upotreba određenog sredstva podliježe stilističkim pravilima upotrebe. Kada analiziramo suru Nūḥ u svjetlu gramatičke veze konjunkcije i sredstava kojima se realizuje, primjećujemo da je veznik *وَ wa* najčešći kohezivni element koji se navodi na 35 mjesta u suri. Kao frekventno sredstvo veze, njime se povezuju riječi, rečenice i tekst u cjelini. Pored olakšanja prijelaza s jedne na drugu jezičku jedinicu, veznikom *wa وَ* se iskazuje upornost i istrajavanje koje je pokazivao Nūḥov narod u svojoj percepciji vjerovanja. Putem veznika *ف fa* i *تُمْ tamma*, koji se ponavljaju po tri puta u tekstu, iskazuje se temporalna dimezija dešavanja događaja. Pored spomenutih veznika i jezičkih sredstava, konjunkcija sure se realizuje: vokativnom česticom *يا yā*, eksplikativnom i infinitivnom česticom *أن ‘an*, prohibitivnim česticama *لا lā*, i drugim. Vidljivost i prisustvo ovih jezičkih jedinica u tekstu sugeriraju na njihovu važnost u kohezivnom smislu.

Leksička kohezija sure Nūḥ

Pod leksičkom kohezijom se misli na vezu koja se realizuje izborom leksike na način da jedan jezički element upućuje na drugi (Halliday, 1976; ‘A. Muḥammad, 2018:105). Osnovna sredstva leksičke kohezije u suri Nūḥ su: repeticija i kolokacije.

Repeticija *al-takrār* je jedno od najfrekventnijih leksičkih sredstava kojima se vrši kohezija teksta u arapskom jeziku. Na temelju analize, može se konstatovati da je prisustvo repeticije kao sredstva kojim se realizuje leksička kohezija u suri Nūḥ frekventno i raznovrsno. Na tragu podjele repeticije koju nudi Halliday i Ruqayya (1976) i ‘Azza Muḥammad (2018:106), u suri se primjećuje prisustvo direktne repeticije *al-takrār al-mubāšir*, djelomične repeticije *takrār ḡuz’ī*, sinonimije *tarāduf* i određenih primjera superordiniranih riječi. Direktna repeticija *al-takrār al-mubāšir* u suri Nūḥ realizuje se ponavljanjem slova, riječi i konstrukcija. Repeticija veznika na nivou sure je oblik direktne repeticije kojim se realizuje leksička kohezija teksta. Pored učešća u realizaciji gramatičke veze konjukcije, o kojoj je bilo riječi, repeticijom veznika se ostvaruje leksička vezanost jezičkih jedinica. Drugi oblik direktne repeticije jeste ponavljanje riječi. Kako su riječi *Allah* اللهُ, *Nūḥ* نُوحٌ, te (*Nūḥov*) *narod* قَوْمٌ ključni antecedenti u tekstu, repeticija imena omogućuje praćenje teksta s aspekta veza koje se razvijaju između jezičkih jedinica unutar teksta. Repeticija riječi *Allah* i *Rabb* se realizuje na jedanaest mjesta u suri Nūḥ, dok se riječi *Nūḥ* i *narod* ponavljaju po četiri puta direktnom repeticijom, te na tri mjesta kao sinonim riječi. Repeticija ključnih riječi na različitim mjestima sure omogućava jasnije razumijevanje teksta i prepoznavanja jezičkih jedinica koje pletu mrežu referencijalnih veza između antecedenata i zamjenica. Jedna od riječi čiju repeticiju Arapi koriste u kohezivne svrhe jeste upotreba glagola *qāla* قَالَ. To je ustaljena forma usmenog i pisanog arapskog izraza. Ponavljanje glagola *qāla* na početku ajeta 2, 5, 21, 26, predstavlja važno kohezivno sredstvo kojim se razvija karakter kazivanja. Kao frekventan glagol upotrebe, glagol *qāla* je sastavni dio jezičkih konstrukcija u tekstu, poput: / قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي .. / وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذُرْ .. (Nūḥ, 21, 26). Pored navedenih konstrukcija, tu su i drugi primjeri, poput: وَقَالُوا لَا تَذُرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذُرُنَّ وَدًّا .. (Nūḥ, 23) u kojem konstrukcija لَا تَذُرُنَّ doprinosi realizaciji teksta u formalnom i značenjskom pogledu. Sama repeticija određenih riječi i konstrukcija nosi sa sobom funkcionalnu snagu koja se reflektuje kroz semantiku teksta. Repeticija određenih riječi u tekstu govori o njihovoj tekstualnoj važnosti.

Djelomična repeticija *takrār ḡuz’ī* je jedan od prepoznatljivih jezičkih specifikuma usmenog i pisanog arapskog jezika koju De

Beaugrand i Dressler (1981:79-80) definiraju kao različita upotreba jednog korijena riječi. Shodno istraživanju, repeticija korijena u arapskom jeziku poprima dvije forme: prostu i složenu formu repeticije istog korijena. Pod prostom repeticijom istog korijena misli se na repeticiju različitih morfoloških formi riječi koje su derivirane iz istog korijena, dok se složena repeticija istokorijenskih formi razumijeva kao repeticija korijena u dvije ili više riječi koje grade sintaksičke strukture (Jugo, 2021:212-215). Na temelju analize sure Nūḥ, možemo konstatovati da je repeticija korijena jedno od najfrekventnijih kohezivnih sredstava koje uvezuje tekst sure u jednu cjelinu. Tako se prosta repeticija u suri realizuje kroz sljedeće riječi: أَنْ أَنْذِرْ – نَذِيرٌ u prvom i drugom ajetu sure Nūḥ, riječi korijena غَفِرَ - اسْتَغْفِرُوا - غَفَاراً - اغْفِرْ; غَفْرٌ koje se u suri ponavljaju u četiri ajeta. Korijen دَعَا je još jedan primjer proste repeticije prisutan u suri. Tako riječi: دُعَائِي، دَعَوْتُهُمْ دَعْوَتٌ، koje se nalaze u različitim ajetima doprinose koheziji teksta. Kao i u slučaju potpune repeticije, korijen قَوْلٌ sa različitim morfološkim oblicima je jedan od primjera proste repeticije. Ponavljane glagola قَالُوا، قَالَتْ، قَالُوا، قَالَ u različitim kontekstima, na početku šest kur'anskih ajeta u suri, predstavlja važno kohezivno sredstvo koje razvija narativni karakter kazivanja, razvijajući dijaloški okvir priče koji uvezuje tekst od početka do kraja. Primjeri proste repeticije, poput: لَا يُؤَخِّرُ / وَالْمُؤْمِنَاتِ / وَالْمُؤْمِنِينَ / مُؤْمِنًا (Nūḥ,4) doprinose formalnoj i značenjskoj dimenziji sure Nūḥ. A što se tiče *složene repeticije istokorijenskih formi*, možemo konstatovati da je konstrukcija regensa i infinitiva u funkciji apsolutnog objekta frekventan oblik repeticije u tekstu. Tako primjeri: .. وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَاراً / .. وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَاراً / وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ (Nūḥ, 7,9,17, 18, 22) razasuti u različitim dijelovima sure, doprinose njenoj koheziji. Korijensko vezivanje dvije riječi čini jezičke jedinice čvršćim na sintaksičkom nivou. Sagledavajući korijenske strukture u kontekstu kur'anskog teksta, možemo zaključiti da se radi o izuzetno frekventnom leksičkom sredstvu koje čini kur'anski tekst kohezivnim u cjelini. Sintaksički elementi utemeljeni na korijenu riječi stvaraju ujednačene sintaksičke strukture koje stvaraju intonaciju koja se pronosi pri čitanju teksta. Sagledavajući ovaj segment kao važno sredstvo usmenosti, može se zaključiti da se radi o podsticajima koji omogućuju lakše pamćenje teksta. Ponavljajući elementi istog

korijena stvaraju jedinstvenost oblika teksta u cjelini, kako strukturalno tako i značenjski.

Sinonimija *tarāduf*, kao oblik repeticije koji se realizuje na semantičkom nivou, predstavlja jedno od kohezivnih sredstava koje uvezuje tekst i čini ga prohodnijim i otvorenijim. Na nivou sure Nūḥ, sinonimija se realizuje putem riječi: الله *Allah* i رَبِّ *Rabb*, te riječima: قَوْمِ *qawm*, الْكَافِرِينَ *al-kāfirīn*, الظَّالِمِينَ *al-zālimīn* kojima se upućuje na Nūḥov narod. Kao oblik repeticije, sinonimija riječi doprinosi leksičkoj koheziji teksta. Pored navedenih oblika repeticije, u tekstu se kao leksičko sredstvo kohezije pojavljuje superordinacija riječi, nadređenost riječi *al-kalima al-šāmila*. Tako riječ الْإِلَهَةِ *al-'āliha* spomenuta u konstrukciji إِلَهَتَكُمْ ima superordinirani odnos u odnosu na imena božanstava spomenutih u ajetu 23. Ova vrsta leksičke vezanosti jedinica se razvija između riječi سَمَوَاتِ *nebesa* i riječi الْقَمَرِ i sunce الشَّمْسِ u 15. i 16. ajetu sure Nūḥ.

Kolokacije jezičkih jedinica *taḍām* kao sredstvo leksičke kohezije u arapskom jeziku upućuje na vezanost jezičkih jedinica koje se zajedno pojavljuju u sličnim kontekstima upotrebe, poput riječi: الحرب - الأعداء - الصراع - الجنرال - النجاة - الطبقة - الاقتصاد - المجتمع ; نحلة - pčela-med - عسل i druge (‘A. Muḥammad, 2018:109). Jezička uslovljenost i povezivanje riječi jednih sa drugima na leksičkom nivou se realizuje na brojne načine: povezanost kroz zajedničku temu, antonimnim odnosom riječi, veza cjeline sa dijelom, veza dijela sa dijelom, ili nizom riječi koje pripadaju određenoj skupini (Faraḡ, 2018:111-116). Analiza pokazuje da se kolokacijske veze u suri Nūḥ realizuju kroz antonimijski odnos riječi. Npr: قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ نَوْمًا (Nūḥ, 5); ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا (Nūḥ, 9); يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا (Nūḥ,18). Antonimija kao način iskazivanja značenja je učinkovita leksička pojava kojom se realizuje sveobuhvatnost značenja; نهاراً - ليلاً *noću i danju*; u svako doba dana, uvijek. Kolokacijska povezanost i uslovljenost jezičkih jedinica prisutna je u primjerima, poput: جَعَلُوا أَصْلَبُ عَلَيْهِمْ فِي آدَانِهِمْ وَأَسْتَعَسَوْا ثِيَابَهُمْ (Nūḥ, 7), (Nūḥ, 12) وَيَمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا (Nūḥ, 7), (Nūḥ, 16) وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا

Fonetska kohezija sure Nūḥ

Iako su Halliday i Ruqayya (1976:6-19) te Robert de Beaugrand i Dressler (1981:76-77) u svojim istraživanjima ukazali na formalne elemente *formal devices* kojima se realizuje kohezija teksta, poput; metra, rime i intonacije, većina istraživačkih radova na temu kohezije, uglavnom se bavi gramatičkom i leksičkom kohezijom. Na tragu ove informacije, ‘Azza Muḥammad (2018:125-141) i Ḥusām Faraḡ (2018:116-125) ukazuju na fonetsku koheziju i elemente koji su vrlo vidljivi kao kohezivna sredstva u arapskim tekstovima, bilo da se radi o usmenom ili pisanom iskazu. Oni navode da su značajna sredstva fonetske kohezije: rimovana proza *al-saḡ*‘, paronomazija *al-ḡinās*, paralelizmi *al-tawāzī*, rima *al-qāfiya*. Interesantno je primijetiti da su fonetska sredstva kohezije rezultat izučavanja poetskih tekstova i stilistike kao znanosti koja se bavi ovim pitanjima. Prisustvo fonetskih elemenata u suri Nūḥ je veoma izraženo. Uzimajući završetke ajeta *fawāṣil qur’āniyya*, kao zamjenski termin za rimovanu prozu *saḡ*‘, vidljivo je da je ovaj aspekt sastavni dio kompozicije kur'anskog teksta. Tako riječi: نَهَارًا، فِرَارًا، اسْتِغْبَارًا، جَهَارًا، أَطْوَارًا، غَفَارًا، مِذْرَارًا، أَنْهَارًا، وَقَارًا، أُطْوَارًا kojima se završavaju ajeti od 5 do 14, su značajni eksplicitni elementi koji uvezuju tekst sure. Pauzalna forma *al-waqf*, koja je sastavni dio čitanja kur'anskog teksta, ujednačava slijed ajeta u intonativnom pogledu. Repeticija glasova na kraju ajeta *qāfiya*, م، ن، ر، ق، ج، ت، ل، te primjena pauzalne forme; zamjena nunacije *-an* dugim vokalom *ā*, su značajna sredstva fonetske kohezivnosti teksta sure Nūḥ. *Qāfiya* kao glasovni element, koji ujedinjuje riječi na kraju ajeta, utječe na harmonijski sklad teksta, gradeći kompoziciju kojom se tekst učvršćuje počevši od prvog do posljednjeg ajeta.

Paronomazija *al-ḡinās* i derivacija *al-’ištiqāq* su značajna jezička sredstva koja doprinose koheziji sure na fonetskom nivou. Tako korijen riječi نَذِيرٌ، نَذِيرٌ je sličan korijenu وَذَرٌ koji se nalazi u riječima لَا تَذَرُنَّ، لَا تَذَرُنَّ. Paronomastički oblik riječi u intonativnom smislu doprinosi koheziji teksta. Princip derivacije kao temelj izvođenja riječi u arapskom jeziku je izvor harmonijske ujednačenosti sure Nūḥ. Tako brojni primjeri djelomične repeticije

i repeticija korijena riječi, poput: *أَضَلُّوا – ضَلَّالًا ، وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا*, a o kojima smo prethodno govorili, su ključni elementi fonetske kohezije sure Nūḥ. Uzimajući u obzir sličnost jezičkih konstrukcija u pogledu broja riječi u ajetima, može se zaključiti da su sintaksički paralelizmi *al-tawāzī al-tarkībī* značajno sredstvo fonetske kohezije sure Nūḥ.

Zaključak

Kohezija, kao jedno od obilježja koje čini tekst tekstom, se već sa pojavom prijeislamske poezije nameće kao uslov kvaliteta arapskog teksta. Iako se kohezija u istraživačkom pogledu veoma rano pojavljuje u arapskoj lingvističkoj tradiciji, njeno terminološko značenje i metodološki okvir istraživanja u savremenoj arapskoj lingvistici uglavnom prati smjernice lingvistike teksta i stav evropske lingvistike po ovom pitanju. Nakon provedene lingvističke analize kohezije teksta na primjeru sure Nūḥ, pokazalo se da je kur'anski tekst reprezentativna forma arapskog teksta koja odiše kohezivnošću. Analiza teksta pokazuje da se kohezija teksta sure Nūḥ realizuje gramatičkom, leksičkom i fonetskom kohezijom. Rezultati pokazuju da se gramatička kohezija realizuje putem referencije, elipse, te konjukcije, dok su repeticija i kolokacije osnovna sredstva leksičke kohezije. Fonetska kohezija, koja je duboko ukorijenjena u prirodu arapskog teksta, se manifestuje kroz rimu i rimovanu prozu, paronomaziju, te sintaksičke paralelizme. Iako se referencija, repeticija korijena, te rimovana proza ističu kao veoma frekventna jezička sredstva različitih vrsta kohezije u suri Nūḥ, sva spomenuta sredstva djeluju zajedno, pletući mrežu kohezivnih veza čije se niti prelamaju kroz cijeli tekst. Iako je tekst sure Nūḥ skup pojedinačnih jezičkih jedinica, zaključuje se da je svaka jezička jedinica čvrsto vezana unutar teksta i ima svoju kohezivnu funkciju, bilo da se radi o fonetskom, morfološkom, sintaksičkom ili leksičkom nivou.

Literatura

Anić, Š., Klaić, N., Domović, Ž. (2002). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Sani-plus.

- Al- Baqā'ī, B. I. (2006). *Naẓm al-durar fī tanāsub al-'āyāt wa al-suwar*. al-Qāhira: Dār al-kitāb al-'islāmī.
- Beaugrand (de) R. and Dressler, W. (1981). *Introduction to text linguistics*. London: Longman.
- Beaugrand (de) R. and Dressler, W. (1998). *al-Naṣṣ wa al- ḥiṭāb wa al-'iğrā'*. Preveo na arapski: Tammām Ḥassān. al-Qāhira: 'Ālam al-kutub.
- Darwīš, M. (1415 H). *I'rāb al-Qur'ān wa bayānuh*. Dimašq-Bayrūt: Dār Ibn Katīr.
- Al-Faqqī, Šubḥī 'Ibrahīm (2000). *'Ilm al-luġa al-naṣṣ bayna al-naẓariyya wa al-taṭbīq-dirāsa taṭbīqiyya 'alā al-suwar al-makiyya*. al-Qāhira: Dār Qubā'.
- Faraġ, Ḥusām (2018). *Naẓariyya 'ilm al-naṣṣ: Ru'ya manḥaġiyya fī bina' al-naṣṣ al-naṭri*, al-Qāhira: Maktaba al-'ādāb.
- Al-Ġāḥiẓ, 'Amr b. Baḥr (1423H). *al- Bayān wa al-tabyīn*. Bayrūt: Dār maktaba al-hilāl.
- Al-Ġurġānī, 'Abd al-Qāhir (2004) *Dalā'il al-'iġāz*. al-Qāhira: Maktaba al-Ḥāniġī.
- Al-Ḥalidī, Šalāḥ 'A. (1998). *al-Manḥaġ al-ḥarakī fī zilāl al-Qur'ān*. al-Ġaza'ir: Dār Šihāb.
- Halliday M.A.K. and Hasan R. (1976). *Cohesion in English*. London: Longman Group Ltd 197.
- Ḥamīda, Muṣṭafā (1997). *Niẓām al-'irtibāṭ wa al-rabṭ fī tarkīb al-ġumla al-'arabiyya*. al- Qāhira- Bayrūt: al-Šarika al-miṣriyya al-'ālamiiyya, Longman.
- Ḥātam, B., Maysūn, I. (1998). *al-Ḥiṭāb wa al-mutarġim*. Preveo na arapski: 'Umar 'Atṭārī. al-Riyāḍ: Ġāmi'a al-malik Su'ūd

- Ḥaṭṭābī, M. (1991). *Lisāniyyāt al-naṣṣ: madhal 'ilā 'insiğām al-ḥiṭāb*, al-Dār al-Bayḍā': al-Markaz al-ṭaqāfī al-'arabī.
- Heineman, W., Viehweger, D. (1999). *Madhal 'ilā 'ilm al-luğa al-nassī*, prijevod na arapski: Fāliḥ al-'Ağmī, al-Riyāḍ: Ğāmi'a al-malik Su'ūd
- Ibn 'Aqīl, B. A. (1985). *Šarḥ Ibn 'Aqīl*, al-Qāhira: Dār al-turaṭ.
- Ibn 'Āšūr, M. T. (2000) *al-Taḥrīr wa al-tanwīr*. Bayrūt: Mu'assasa al-tārīḥ al-'arabī.
- Ibn Hišām, G.A. (1979). *'Awdaḥ al-masālik' 'ilā 'Alfiyya Ibn Mālik*. Bayrūt: Dār al-ğīl.
- Jugo, Mithat (2021). *Takrār ṣiyağ al-ğadr al-wāḥid fī al-Qur'ān al-karīm. Dirāsa dalāliyya*. al-Riyāḍ: Ğāmi'a al-Malik Su'ūd, Kursiyy 'Abdulazīz al-Māni' li dirāsat al-luğa al-'arabiyya wa 'ādābihā.
- Mašlūḥ, S. (1991). „Naḥwa 'uğrūmiyya li al-naṣṣ al-ši'rī – Dirāsa fī qasīda gāhilayya“. al-Qāhira: *Fuṣūl – Mağalla al-naqd al-'adabī*, 10/1-2.
- Muḥammad, 'Azza (2018). *'Ilm luğa al-naṣṣ al-naẓariyya wa al-ṭaṭbīq*. al-Qāhira: Maktaba al-ādāb.
- Sībawayh, A.Q. (1988). *al-Kitāb*, al-Qāhira: Maktaba al-Ḥāniğī.
- Al-Suyūṭī, A. (1974). *al-Itqān fī 'ulūm al-Qur'ān*, al-Qāhira: al-Hay'a al-miṣriyya al-'amma li al-kitāb.
- Al-Suyūṭī, A. (1988). *Mu'tarak al-'aqrān fī 'iğāz al-Qur'ān*. Bayrūt: Dār al-kutub al-'ilmiyya.
- Van Dijk, T.A. (1977). *Text and Context*. London: Longman.
- Al-Zarkašī, B.M.(1957). *al-Burhān fī 'ulūm al-Qur'ān*. Taḥ. Muḥammad 'Ibrāhīm. al-Qāhira: Dār 'iḥyā' al-kutub al-'arabiyya 'Īsā al-Bābī al-Ḥalabī wa šurakā'uh.

ON TEXTUAL COHESION IN THE ARABIC LANGUAGE THROUGH THE EXAMPLE OF SURAH NŪḤ

Mithat Jugo, PhD

Abstract

The subject of this research paper is textual cohesion as one of the characteristics of the textuality of the Qur'an. Bearing in mind that al-tamāsuk (cohesion) as a term appears very early in Arabic linguistic thought the aim of the paper is to offer a theoretical overview of text cohesion in Arabic linguistics. Additionally, following the guidelines of text linguistics, the paper aims to analyse the linguistic devices used to achieve cohesiveness in the text of Surah Nūḥ. The work uses an analytical-descriptive method based on the analysis of lexical, phonetic, morphological and syntactic elements that participate in the realization of cohesion in the text of Surah Nūḥ. The research results show that the cohesiveness of the Qur'anic text is realized by grammatical, lexical and phonetic cohesive devices among which are: reference, ellipsis, conjunction, repetition, collocations, rhyming prose, paronomasia. The frequent presence of cohesive devices in the text of Surah Nūḥ as a form of sacred text and its dialogic character of narration is closely related to different literary types of Arabic literature.

Keywords: Arabic language, Arabic linguistics, text cohesion, text linguistics, Qur'an, surah Nūḥ

عن تماسك النص في اللغة العربية - سورة نوح نموذجاً

الملخص

موضوع البحث هو تماسك النص كإحدى السمات النصية للقرآن الكريم. مع الأخذ في الاعتبار أن مصطلح تماسك النص ظهر في الفكر اللغوي العربي مبكراً جداً، فإن هدف البحث هو تقديم وصف نظري لتماسك النص في اللسانيات العربية، ثم إجراء التحليل للوسائل اللغوية التي تنبني عليها سورة نوح مطبقاً الأسس النصية التي تنصّ عليها لسانيات النص. وفي البحث تم استخدام المنهج الوصفي التحليلي المعتمد على تحليل العناصر المعجمية والصوتية والصرفية والنحوية التي تسهم في تحقيق تماسك نص سورة نوح. وأظهرت نتائج البحث أن تماسك النص القرآني يتحقق بوسائل التماسك النحوية والمعجمية والصوتية، ومنها: الإحالة، والحذف، والوصل، والتكرار، والمصاحبات اللغوية، والقافية، والجناس. إن كثرة وجود وسائل التماسك اللغوي على مستوى النص في سورة نوح، كنص ديني مقدّس، وطابعه الحوارى السردى يرتبط ارتباطاً وثيقاً بأنواع أدبية مختلفة من الأدب العربي.

الكلمات المفتاحية: اللغة العربية، اللسانية العربية، تماسك النص، لسانيات النص، القرآن، سورة نوح.